

Ismertetőnk előző részében a keresztény szerzetesség kezdeteinek téralakítási jellemzőit próbáltuk bemutatni, s a sivatagi atyák barlangjaitól indulva eljutottunk addig az eszményképig, amely a IX. sz. eleji Sankt Gallen-i alaprajzban csúcsondott ki.

A szerzetesi építészetről II.

Sajnos azonban a Szent Benedek által kialakított szerzetesi életformát sem kerülte el a hanyatlás: a pompásan szervezett gazdasági egységek, a sok embert a krisztusi élet felé vezető törekvések mellett a lazulás, elvilágiasodás, az anyagiakhoz való kötődés felerősödése is megjelent ezen fejlődéssel párhuzamosan.

Ugyan ezeknek a folyamatoknak jól érthető történelmi mozgatórugói voltak, de ettől még a hanyatlásnak, az eredeti eszménytől és az alapítói szabályzatoktól való elhajlásnak látjuk őket. Ahogy ugyanis a szerzetesség beépült, helyet talált magának a középkor társadalmában, sokszor egyúttal alávettette is lett társadalmi folyamatoknak ill. csoportoknak: egyes monostorok nemesi családok kiszolgálói, illetve saját alapításként kezelt „birtokai” lettek. Például bizonyos anyagi juttatások, földterületek fejében lelki szolgáltatásokat vállaltak az egyébként teljesen világius életet élő nemesi családok körében;

temetkezési helyet biztosítottak a család tagjainak a templomukban, vagy gyermekeiket befogadták a monostorba, akik aztán a kényszerű szerzetesi életpálya minden jellemzőjét hordozták életükben. Ennek másik árnyoldala volt az is, hogy a társadalmi rang szerzetesi közösségekben is szakadékot vágott: a monostor lakói már nem egyenlőek voltak a krisztuskövetésben, hanem odabent is voltak nemesek és alacsony származásúak.

Adott esetben az apáti címek politikai, anyagi vagy rokoni alapokon való ajánlékozása vagy a kommenda-rendszer kialakulása sem kedvezett a hiteles, regula szerinti szerzeteséletnek. Nehéz apátként tisztelni valakit, aki csak formálisan szerzetes, s ha a monostorban lakik is, teljesen kivonulva él, saját, elegáns lakosztályban; olykor akár a feleségével és gyermekeivel együtt, s valójában csak élvezi a szerzetesek munkája által megtermelt javakat...

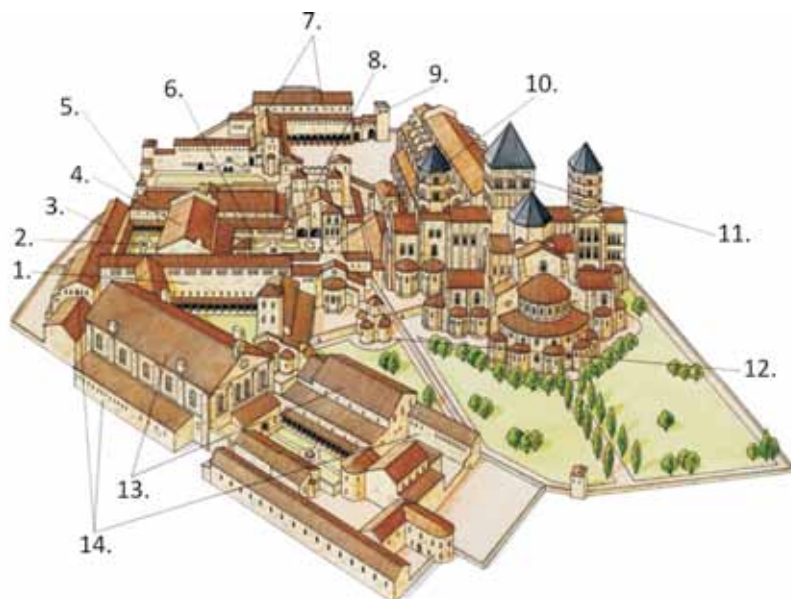
Mindezen jelenségekre válaszul alakultak ki bizonyos reformmozgalmak, melyek a megújulást, a regulához való visszatérést, a szerzetesi élet radikalitását hangsúlyozták, illetve valamilyen utat dolgoztak ki a monostorok és az őket körülvevő világ viszonyának rendezésére.

Ennek egyik legelső és legnagyobb hatású példája az ún. *Cluny reform* volt, melyet a burgundiai monostor 910-es alapításától ill. a nagy cluny-i apátok korától (Odó, Odiló, Maiolus és Hugó) számítanak, de hatása a monostor egész fénykorában, egészen a XII. sz. elejéig folyamatos volt. Amellett, hogy Cluny több építési ütemben hatalmas és gazdag monostorrá vált; temploma korának legnagyobbika volt, sokkal inkább amiatt lett példakép, mert a

A harmadik cluny templom és monostoregyüttes távlati rajza:

1. szerzetesek hálóterme,
2. novíciusok kerengője,
3. novíciusok hálóterme,
5. konyha,
6. szerzetesek kerengője,
7. vendégház és istállók,
8. apáti kápolna,
9. főbejárat,
10. a II. templom szentélye,
11. III. templom,
12. temetőkápolna,
13. betegház,
14. latrinák

↓

tapasztalt elvilágiasodással szemben rendezni akarta a monostorok és a szerzetesség helyzetét. Egyrészt a szerzetesházakat ill. azok szövetségét jogilag csakis a pápának alárendelt helyzetbe akarták emelni, amely megakadályozta, hogy az adott földesúr vagy épp püspök saját tulajdonként bánjon azokkal. Másrészt a szerzetesi életben visszaállították a fegyelmet: megújították az istentisztelet rendjét és a zsolozsma végzése újra erős hangsúlyt kapott a cluny mozgalomban. Nem csoda hát, hogy a cluny reform gyorsan népszerű lett, sok száz monostorban terjedt el és azon monostorcsoportok is „másolták” a reform intézkedéseit, amelyek hivatalosan cluny-ellenesek voltak.

Egy másféle, sőt, sok szempontból a cluny reformmal ellentétes megújulást jelentett a *ciszterci rend* kialakulása, mely a monostorépítészetre is jelentős kihatással volt. A XI – XII. század fordulóján egy maroknyi bencés csoportban feléledt a vágy, hogy a legnagyobb következetességgel térjenek vissza az eredeti benedeki regulához. Ebből a mozgalomból önállósodott idővel a ciszterci rend. Életmódjukra jellemző, hogy míg a bencések egyre gyakrabban idegennek és a szerzeteshez nem méltónak érezték a fizikai munkát, a ciszterciek épp ennek nélkülözhetetlenségét hangsúlyozták.

Hasonlóképpen ahogy a bencés monostorok idővel nagy vagyonra tettek szert és ez építészetükben, a pompa eluralkodásában is megmutatkozott, addig a cisztercieknek szigorú alapelve lett a monostor kialakításában is a teljes egyszerűség és dísztelenség.

Nézzük hát meg, hogy mi is jellemző tehát a ciszterciekre és építészetükre: először is szembe tűnő különbség, hogy amíg a bencés monostorok túlnyomó részt hegyekre, hegytetőkre épültek, a ciszterciek a völgyeket részesítették előnyben. Ez az alapelv tevékenységükből is fakad: ahogy említettük, a ciszterci reformnak fontos eleme volt a fizikai munka hangsúlyos szerepe a szerzetesi életben (olyannyira, hogy emiatt jelentősen egyszerűsítették, rövidítették a zsolozsma rendjén is). Éppen ezért alapításaiknak a lakott területektől távoli, valóban kietlen területeken találnak helyet. Különösen jelentős a rend tevékenysége a feltöretlen földek, terméketlen területek termővé alakításá-

Fontenay, ciszterci apátság ↑

ban: az első alapítások épp ilyen helyeket kerestek – egyedül az volt a fontos, hogy távol legyen a civilizációtól, nehezen megközelíthető legyen: erdőket irtottak, mocsarakat csapoltak le, hogy életteret teremtsenek maguknak.

A ciszterci monostorok építészetében központi szerepet kap az élő víz: alapításaik vagy közvetlenül egy-egy forrásra épültek rá, vagy gondos munkával bevezették a forrást a ház kerengőjébe. De ezen szimbolikus dolgon túl is fontos érdemeket szereztek a ciszterciek a vízgazdálkodásban: sok helyütt csatornarendszert alakítottak ki földjeik öntözésére, s nem volt ritka monostori halastavak kialakítása sem, hiszen a regula hű követése a húsfogyasztás tilalmával is járt, amit pedig leginkább hallal lehetett kiváltani.

A már említett egyszerűség teljesen meghatározta a monostorok kialakítását is: a ciszterciek radikális dísztelenséget, puritánságot követeltek meg maguktól ebben is: a monostort és a templombelsőt nem díszíthette semmiféle faragvány; nem használtak fémekeket, különösen nem nemesfémekeket a díszítésre: a vallásos áhitat tárgyául szolgáló feszületek korpuszai is csak fafaragványok lehettek.

A ciszterci monostorok templomainak kialakításánál a legszembeütőbbek ezek az építészeti sajátosságok: általában háromhajós, bazilika-típusú templomokat emeltek, de falaik síkok és dísztelenek, a szentély egyenes fallal záródik, a félköríves apszis távol áll a ciszterciektől. A rend lelkeségét erősen meghatározó Mária-kultuszról nem csak a szerzetesek fehér ruhája árulkodik, hanem az is, hogy minden templomukat Szűz Mária tiszteletére szentelték. Sajátos életformájukat, a világtól való radikális elvonulásukat jelzi, hogy a monostortemplom nyugati (fő)homlokzatán olykor egyáltalán nincs is kapu, ill. ha van is, az sokkal inkább egy egyszerű és kicsi ajtó csak: a ciszterci monostorok nem voltak nyitottak kívülállók felé, nem vállaltak semmiféle lelkipásztori szolgálatot pl. nemesi családoknak, s nem is fogadtak el tőlük semmiféle adományt vagy járadékot. Hasonlóképpen tornyot sem építettek templomaikhoz. Maga a monostorépület beosztásában nagyban hasonlít a már az előzőekben megismert bencés építészetéhez: a kerengőt körülvevő helyiségek rendje szinte ugyanaz. A benedeki hagyományokhoz kötődően itt is a szerzetesi étkező, a *refektórium* kiemelten fontos része a *felolvasó fülske vagy pulpitus*, hiszen a regula értelmében az étkezések ideje alatt egy erre beosztott testvér lelki táplálékot olvasott föl. Szembetűnő különbség viszont a *conversusok* által használt retek éles elválasztása az épületen belül, *mely a mellékelt alap-*

rajzon is jól látható. A conversusokat újabb szóhasználat szerint *laikus testvéreknek* szokták nevezni. Ők voltak azok, akik kapcsolódtak a közösséghez, munkájukat a monostor javára végezték, de mind fogadalmaikban, mind ruházatukban, mind kötelességeikben és jogaikban „másodrendű szerzetesek” voltak a „karmonachusokhoz” képest. (Ez a megkülönböztetés a laikus testvérek és a szerzetespapok között csak nagyon későn, egy 1794-es pápai rendelettel szűnik meg.) A ciszterci rend gazdasági téren elért sikerei épp abban rejlettek, hogy legalább a szerzetesek számával megegyező, de inkább több ilyen, a mezei munkát ill. különféle mesterségeket űző conversus élt egy-egy monostorban. Ez persze nem jelenti azt, hogy az előírások szerint több kórusimát végző „karmonachusok” ne dolgoztak volna szintén a gazdaságban, hiszen jóllehet ekkor már szerzetesség a papsággal erősen összekapcsolódott, de mivel nem lelkipásztorokdó közösségről van szó, ugyanazt a munkát végezték ők is, mint a conversusok. Azonban az építészeti kialakításon látszik, hogy a laikus testvérek mind az étkezés, mind az alvás, mind pedig a liturgia ideje alatt elkülönültek.

Mindez azonban egy olyan jól működő, hatékony és modellszerűen szervezett egységet alkotott, ami indokolja egyrészt a hihetetlen gyors terjedését a rendnek, másrészt pedig azt a korántsem túlzó állítást, hogy Európát (különösen Közép-Kelet Eu-

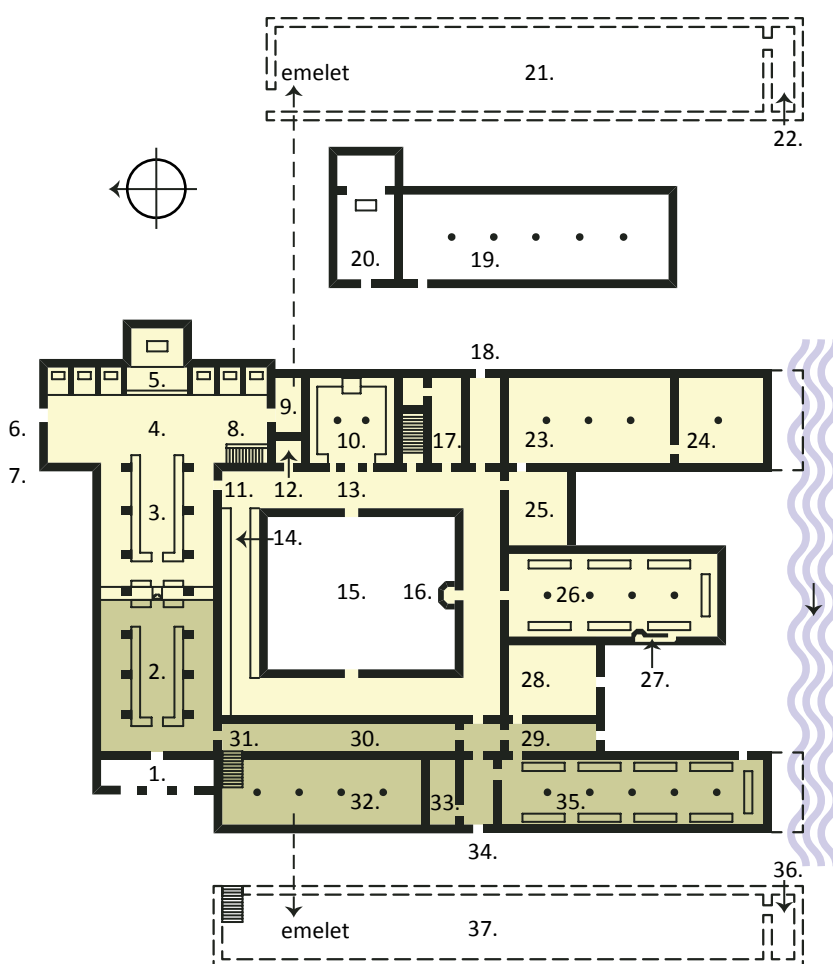
rópát) a ciszterci tanították meg földet művelni, gazdálkodni.

S mivel idővel a hanyatlás jelei itt is megmutakoztak, történészek ennek okaként szokták emlegetni a ciszterci reform paradoxonát, miszerint épp szegénységük által lettek gazdagok a ciszterci monostorok. Mivel puritánságuk arra ösztönözte őket, hogy a színvonalas földműveléssel keletkezett jövedelmeiket semmiféle díszítésre, pompára ill. a szerzetesek komfortját növelő beruházásra nem költhették, kizárólag újabb területek, földek, ingatlanok megvásárlásába fektethették pénzüket. Így lettek az egyre kiterjedtebb gazdasággal egyre gazdagabbak monostoraik. Amikor pedig már a reform eredeti eszméje kezdett halványulni és a conversusok száma megcsappant, lehetetlen volt fönttartani a kialakult hatalmas gazdaságokat.

(folyt. köv. a 2015. júliusi számban)

ciszterci monostoregyüttes és részei

- karmonachusok (szerzetespapok) által használt terek
- conversusok (laikus testvérek) által használt terek

1. előcsarnok
2. hosszház, laikusok temploma
3. hosszház, papi kórus
4. keresztház
5. fő-és mellékapuszok
6. keresztház északi kapuja (halottak kapuja)
7. temető
8. lépcső a keresztházból, feljárt a dormitoriumba
9. sekrestye
10. káptalanterem
11. templombejárat a papok részére
12. armarium, könyvtárhelyiség vagy könyvespolc
13. keresztfolyosó
14. keresztfolyosó északi szárnya, olvasófolyosó
15. monostorudvar
16. kútház
17. auditorium, fogadószoba, beszélő
18. átjáró folyosó az ispotályhoz
19. kórházépület, betegek terme
20. kórházépület, kápolna
21. dormitorium (hálóterem a keleti szárny emeletén a papok részére)
22. latrina a papok részére (az emeleten)
23. papok munkaterme
24. novíciusok terme
25. calefactorium, melegedő
26. refectorium, papok étkezője
27. szósék a refectoriumban
28. konyha
29. raktár
30. laikus folyosó
31. templombejárat a laikusok részére
32. laikusok munkaterme
33. kapusszoba
34. monostor bejárat
35. laikusok refectoriuma
36. latrina a laikusok részére (az emeleten)
37. dormitorium, hálóterem a nyugati szárny emeletén a laikusok részére

Bemutatkozik:

A CISZTERCI NŐVÉREK REGINA MUNDI APÁTSÁGA

forrás: www.magyarKurir.hu

A rend története

Közösségünk a Ciszterci Rend (Ordo Cisterciensis, rövidítése: O.Cist) tagja. A rend első monostora: a franciaországi Cîteaux, melyet 1098. március 21-én alapított Szent Róbert, Szent Alberik és Harding Szent István. A Ciszterci Rend Szent Benedeknek a monasztikus szerzeteseknek írt Regulája szerint él. Rendalapítóink a Regulából kihangsúlyozták az egyszerűséget, a szegénységet és a magányt. Magyarországon 300 év szünet után a Regina Mundi-monostorának megalapításával Naszályi Emil O.Cist élesztette fel újra a rend női ágát Endrédi Vendel zirci apát megbízásából 1945. június 11-én. A monasztikus szerzetes élete csak egyre, csak Istenre irányul, s egész napos csendjében Vele akar lenni, munkájában és imádságában Őt keresi. A monasztikus hivatás nem valami külső feladat, munka elvégzésében, nem mások közvetlen szolgálatának sokféleségében valósul meg, hanem egyedül a személyt meghívó Isten viszontszereztetésében.

A közösség karizmája, küldetése

A közösség két legfontosabb tevékenysége az imádság és a fizikai munka. Szent Benedek Regulája szerint a szerzetes fő feladata az Isten ünnepélyes dicsérete, a zsolozsma. A közös imádság mellett életünkben nagyon fontos szerepe van az elmélkedésnek, a lelkiolvasmánynak, a szentírásolvasásnak és a magánimádságnak. Másik fő elfoglaltságunk a fizikai munka: a Krisztus iránti szeretetből vállalt megélhetésünkhöz szükséges földművelés, a vendéglátás és a vendégházak gondozása. A monostor kertjében és a város másik szélén lévő földünkön zöldséget és gyümölcsöt termelünk. A vendéglátásban sokféle csoportot fogadunk: lelki gyakorlatozóktól kezdve a tanfolyamokon résztvevőig. Vendégeinkkel nem találkozunk, de mégis egészen velük vagyunk, értük is dolgozunk és imádkozunk.

Magyarországi tevékenység

Mindszenty bíboros az alapításkor a hazáért való engesztelést kérte tőlünk: a nő-

vérek Istennek átadott szeretete nem más, mint magyar népünk lelki támasza, ereje s az egyház motorja. Imádságunkban segítjük hordozni és Isten elé vinni küzdelmeiket, betegségeiket, szenvedéseiket. A testi munka által azonosulunk az egyszerű emberek munkájával. Szolidaritást vállalunk velük, mert Krisztust látjuk bennük, megszenteljük fáradozásukat, osztozunk sorukban s a szegényekkel megosztjuk munkánk gyümölcsét.

Jövő, kihívások, tervek

A jövőben a kihívásoknak megfelelően, őseink hagyományát és a ciszterci lelkiséget követve igyekszünk a monasztikus életformát megőrizni. Közösségünkben jelenleg 15 nővér él.

Programok a megszentelt élet évében

Monasztikus életformánkból kifolyólag elsősorban lélekben kapcsolódunk a megszentelt élet évének eseményeihez, és imádságunkkal minden nap kísérik a napi eseményeket és imaszándékokat. A különböző médiaforumokon és bemutatók lehetőségeken pedig természetesen részt veszünk.

*Ciszterci Nővérek
Regina Mundi Apátsága
(Érd)*

A beteg vagy öreg testvérekre olyan dolgot vagy testi munkát bízunk, hogy se ne henyéljenek, se a munka terhe alatt le ne törjenek.

(Reg 48,24)